

ETNIŠKUMAS KAIP SOCIALINIS KAPITALAS MIGRACIJOS KONTEKSTE

Giedrė Blažytė

Lietuvos socialinių tyrimų centras,
Etninių tyrimų institutas
A.Goštauto g.11 LT- 01108, Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2722063
Elektroninis paštas giedre@ces.lt

Pateikta 2015 m. balandžio 29 d., parengta spaudai 2015 m. gruodžio 20 d.;

DOI:10.13165/SMS-15-7-2-14

Santrauka. Straipsnio „Etniškumas kaip socialinis kapitalas migracijos kontekste“ tikslas – apžvelgti etniškumo kaip socialinio kapitalo svarbą migracijos kontekste. Atlikus antrinių šaltinių analizę, straipsnyje pristatoma socialinio kapitalo koncepcija, etniškumo sąvokos interpretacija iš skirtingų teorinių požiūrių perspektyvos, taip pat analizuojama etniškumo svarba migracijos kontekste bei pateikiami teigiami ir neigiami etninio socialinio kapitalo aspektai. Teoriniai duomenys papildomi 2013–2014 m. atlikto kokybinio tyrimo, įgyvendinto projekto „Trečiųjų šalių piliečių integracijos trajektorijos ir vertinimo mechanizmai“ rėmuose, duomenimis.

Reikšminiai žodžiai: etniškumas, socialinis kapitalas, migracija.

Įvadas

Etniškumo kaip socialinio kapitalo arba etninio socialinio kapitalo tyrimai yra nauja ir mažai išplėtotą tyrimų sritis. Tačiau etninis socialinis kapitalas vis dažniau tampa migracijos problematikos tyrimų objektu, o jį analizuojantys mokslininkai paabrėžia tokių tyrimų svarbą tiriant migrantų mobilumo ir integracijos priimančioje visuomenėje procesus. Straipsnio tikslas – apžvelgti etniškumo kaip socialinio kapitalo svarbą migracijos kontekste bei aptarti probleminius šio reiškinio aspektus.

Pirmame straipsnio skirsnyje pristatoma socialinio kapitalo sąvoka, reiškinio analizės kryptys ir funkcijos bei socialinio kapitalo tyrėjų išvalgų pritaikomumas migracijos tyrimuose. Socialinis kapitalas laikomas tam tikru ištekliu, pasiekiamu per socialinius saitus. Pastebima, kad migracijos kontekste ypač svarbiu aspektu tampa etninio socialinio kapitalo vaidmuo migrantų integracijos galimybės priimančioje visuomenėje. Tad antras straipsnio skirsnis yra skiriamas etniškumo koncepcijos iš įvairių teorinių požiūrių perspektyvos pristatymui bei etniškumo sąvokos migracijos kontekste pritaikymui. Etniškumas migracijos kontekste įvardijamas kaip situacinis, kuris pasitelkiamas kaip savęs identifikavimosi forma situacijose, kai šis yra būtinas arba naudingas.

Etniškumo kaip socialinio kapitalo vaidmuo migracijos kontekste yra aptariamas trečiame straipsnio skirsnyje. Čia iškeliamas tokio pobūdžio tyrimų problemiško klausimas bei pristatomi teigiami ir neigiami etninio socialinio kapitalo aspektai. Teorinė analizė papildoma pavyzdžiais iš pokalbių su Lietuvoje gyvenančiais ne Europos Sąjungos piliečiais. Interviu buvo atlikti 2013–2014 m. kokybinio tyrimo, įgyvendinto projekto „Trečiųjų šalių piliečių integracijos trajektorijos ir vertinimo mechanizmai“ rėmuose, metu.

1. Socialinis kapitalo koncepcija ir jos vaidmuo migracijos procesų kontekste

Literatūroje *kapitalas* apibrėžiamas kaip tam tikri ištekliai, kurie mobilizuojami ir investuojami siekiant gauti naudą¹. Moksliniai šaltiniai išskiria keturias kapitalo teorijas – klasikinę kapitalo (Marksistinis požiūris į kapitalą); žmogiškojo kapitalo (Johnson, Schultz, Becker); kultūrinio kapitalo (Bourdieu); socialinio kapitalo (Bourdieu, Coleman, Putman, Lin). Šiame straipsnyje dėmesys skiriamas pastarajai kapitalo teorinei krypciai, kurios atsiradimui įtakos turėjo žmogiškojo ir kultūrinio kapitalo teorijos.

Žmogiškojo ir kultūrinio kapitalo teorijos kapitalą interpretuoja kaip investiciją į žmogiškuosius išteklius, tačiau jos skiriasi tiek rezultato kilme (įgūdžiai ir žinios prieš vertybes ir normas), tiek nauda (ekonominis pelnas prieš dominuojančios kultūros

1 Lin, N. Social capital. A theory of social structure and action. New York. Oxford University Press. 2002.

plitimą)². Šios kapitalo teorinės kryptys yra svarbios pristatant socialinio kapitalo koncepciją, nes būtent iš šių perspektyvų, bėgant laikui, buvo išplėtota ir įvesta nauja kapitalo, pasiekiamo per socialinius ryšius sąvoka – socialinis kapitalas.

Socialiniuose tyrimuose socialinio kapitalo sąvoka vartojama kaip socialinių išteklių sinonimas. Pagal šį požiūrį, kapitalas laikomas socialiniu ištekliu, kuris priklauso nuo veikėjų ryšių galios ir prieigos prie išteklių socialiniuose tinkluose arba grupėse, kurioms priklauso veikėjai³.

Moksliniuose šaltiniuose išskiriami du pagrindiniai socialinio kapitalo tyrimų veiksniai. Pirma, analizuojamos socialinių santykių struktūros ir jų plėtra. Antra, socialinis kapitalas lyginamas su kitomis kapitalo rūšimis (dažniausiai ekonominiu ir žmogiškuoju), kai aptariami ištekliai ir jų pasiskirstymas bei įtaka, užtikrinantys individo socialinę, ekonominę arba kitą gerovę⁴.

Socialinio kapitalo analizė skirstoma į dvi kryptis – sisteminę ir funkcinę. Funkcinis požiūris daugiausia siejamas su JAV sociologo James Coleman tyrimais, kuriuose jis akcentavo, jog socialinis kapitalas susideda iš socialiniuose santykiuose ir socialinėse struktūrose esančių išteklių⁵. Tačiau daug svarbesnė ir šio straipsnio kontekste aktualesnė yra sisteminė socialinio kapitalo analizės kryptis, kurią pateikė prancūzų sociologas Pierre Bourdieu. Šis mokslininkas laikomas pirmuoju pristačiusiu iki šių dienų vartojamą socialinio kapitalo sąvokos reikšmę⁶.

Bourdieu (kaip ir vėliau šių sritį nagrinėję mokslininkai) socialinio kapitalo sąvoką taiko, pirmiausia akcentuodamas naudą, „kurią individai, grupės arba kiti socialiniai veikėjai gauna, dalyvaudami socialinėje sferoje bei konstruodami socialinius išteklius“⁷.

Pasak Bourdieu kapitalas gali įgyti įvairias formas, o tai tampa svarbu, kai norima paaiškinti „išsisluoksniavusių visuomenių struktūrą ir dinamiką“⁸. Mokslininkas, išskirdamas socialinio kapitalo dimensijas, dėmesį atkreipia į skirtingus socialinės sferos aspektus, kurių analizė glaudžiai susijusi su socialinės integracijos pagrindiniais veiksniais. Remiantis Bourdieu skirstymu, individai gali disponuoti ekonominiais (susijusiais su materialine gerove), socialiniais (susijusiais su realiais arba potencialiais ilgalaikių santykių tinklais) ir simboliniais ištekliais (susijusiais su prestižu, garbe ir simboliu galia)⁹.

2 Lin, N., *supra note* 1

3 *Ibid.*

4 Beresnevičiūtė, V. Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje. *Etniškumo studijos*. Vilnius. Eugrimas. 2005.

5 Beresnevičiūtė, V., *supra note* 4.

6 Portes, A. Social capital: its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, Vol. 24. 1998. p. 1-24.

7 Portes, A., *supra note* 6, p.35

8 Beresnevičiūtė, V., *supra note* 4, p. 32 pagal Bourdieu, 2003.

9 *Ibid.*

Pastarąjį dešimtmetį socialinio kapitalo tyrimai siejami su JAV sociologų Robert Putman ir Nan Lin tyrinėjimais. Putman yra laikomas kaip bene labiausiai išpopuliarinę socialinio kapitalo sąvoką, o Lin pristatomas kaip sociostruktūrinės socialinio kapitalo analizės atstovas.

Anot Putman, socialinis kapitalas – tai tokie „socialinio gyvenimo bruožai kaip socialinių santykių tinklai, normos ir pasitikėjimas, kurie leidžia individams efektyviau veikti kartu bei siekti bendrų tikslų“¹⁰. Pasak Putman, pagrindinė socialinio kapitalo idėja ta, kad socialinių tinklų turėjimas yra vertingas ir paveikus individų ir grupių produktyvumui¹¹. Putman savo tyrimuose akcentuoja socialinio kapitalo, paremto siejamaisiais (*bonding*) ir jungiamaisiais (*bridging*) ryšiais, svarbą.-

Lin¹² kaip ir Putman pabrėžia socialinių tinklų svarbą ir teigia, kad socialinis kapitalas laikomas socialiniu ištekliu, kuris priklauso nuo veikėjų ryšių galios ir prieigos prie išteklių socialiniuose tinkluose arba grupėse, kurioms priklauso veikėjai. Pasak Lin, „socialinis kapitalas nesukaupiamas tik per tiesioginius ryšius arba diadinius santykius. Tiek tiesioginiai, tiek netiesioginiai ryšiai suteikia prieiga prie išteklių“¹³. Ištekliai gali būti pasiekiami per tiesioginius arba netiesioginius ryšius, taip pat gali būti pakeisti nuosavybe (t. y. asmeniniais ištekliais) arba socialine pozicija (t. y. socialiniais ištekliais). Asmeniniais ištekliais, pasak Lin¹⁴, laikomi individo turimi materialūs ir simboliniai ištekliai, tuo tarpu socialiniai ištekliai prieinami per individualius socialinius ryšius.

Daugumos individų asmeniniai ištekliai yra riboti, tad didesnė tikimybė yra priėti prie išteklių per socialinius ryšius. Socialiniai ištekliai arba socialinis kapitalas yra pasiekiamas per tiesioginius arba netiesioginius socialinius ryšius. Tiek socialiniai, tiek asmeniniai ištekliai gali apimti materialias priemones, tokias kaip žemė, namai, automobilis arba pinigai bei simbolines priemones, tokias kaip išsilavinimas, narystė organizacijoje, šeimos vardas ir pan.¹⁵.

Literatūroje išskiriami trys socialinio kapitalo elementai: asmenų skaičius viename socialiniame tinkle, kurie yra pasiruošę arba yra įpareigoti padėti, kai prireikiama pagalbos; socialinių santykių intensyvumas rodo pasirėngimą padėti; žmonių, priklausančių socialiniam tinklui ir pasiruošusių arba įpareigotų padėti, turimi ištekliai¹⁶.

Svarbu paminėti ir literatūroje išskiriamas socialinio kapitalo funkcijas – socialinės kontrolės (grindžiama glaudžiais ryšiais, tarpusavio įsipareigojimais ir pan.);

10 Baron, St., Field, J. Schuller, T. Social capital critical perspectives. New York: Cambridge University Press. 2000

11 *Ibid.*

12 Lin, N., *supra note 1.*

13 *Ibid.*, p. 44.

14 Lin, N., *supra note 1.*

15 *Ibid.*

16 *Ibid.*

paramos arba palaikymo (dažniausiai grindžiama pirminiais (šeimos) ryšiais) ir socialinių tinklo formavimo¹⁷.

Socialinių tinklų formavimo funkcija dažniausiai vartojama socialinės stratifikacijos srityje. Šiame kontekste socialinio kapitalo sąvoka pasitelkiama aiškinant asmens galimybes rasti darbą, jo socialinį mobilumą bei įvairių socialinių sandorių sėkmę arba nesėkmę¹⁸. Pažymima, kad „socialiniai veikėjai socialinėje erdvėje pasiskirsto pagal socialinio kapitalo apimtį ir sudėtį“. Netolygus socialinio kapitalo pasiskirstymas tampa ypač svarbiu klausimu migracijos tyrimuose, kurių objektas susijęs su migrantų integracija ir socialiniu mobilumu. Kaip aptariama trečiame straipsnio skirsnyje, migracijos problematikos tyrimai taip pat atskleidžia ir paramos arba palaikymo funkcijos svarbą migrantų integracijos procese.

Socialinio kapitalo svarbą migracijos tyrimuose akcentuoja ir užsienio mokslininkai¹⁹. Tačiau jie pastebi, kad suprasti imigracijos, socialinės sanglaudos ir socialinio kapitalo ryšį yra gana sudėtinga, nes šios sąvokos yra susijusios su galios, klasės ir rasizmo apraiškomis tiek tikslu, tiek kilmės šalyse²⁰.

Literatūroje daug kritikos klasikinių socialinio kapitalo tyrėjų Coleman ir Putman idėjoms ir jų pritaikomumui migracijos reiškiniams analizuoti. Moksliniuose darbuose²¹ kaip alternatyva minėtų JAV sociologų tyrimams yra siūlomas Bourdieu, kurio socialinio kapitalo conceptualizavimas ir netolygus socialinio kapitalo pasiskirstymo akcentavimas yra laikomas reikšmingesniu migracijos problematikos tyrimams.

Pirmiausia, pasak kai kurių kritikų²², Coleman ir Putman idėjos sunkiai pritaikomos migracijos tyrimams, nes jų tyrimai atliekami šeimos, vietinių bendruomenių ir kaimynystės lygmenyje. Teigiama, kad dėl šios priežasties socialinio kapitalo pritaikomumas šiame kontekste tampa probleminiu, ypač kai kalbama apie naujai atvykusius imigrantus, nes neatsižvelgiama, kad jų atskirtį ir nepasitikėjimą jais gali lemti ne tik vietinės bendruomenės nariai, bet ir šiai bendruomenei nepriklausantys asmenys²³. Svarbu ir tai, kad migrantų socialiniai tinklai neapsiriboja tik vietos lygmeniu, o

17 Portes, A., *supra note* 6, p.9.

18 Beresnevičiūtė, V., *supra note* 4, p.33.

19 Cederberg, M. Migrant networks and beyond: Exploring values of the notion of social capital for making sense of ethnic inequalities. *Acta Sociologica*. 2012, p.55-59 17.; Ryan, L., Sales, R., Tilki, M. Siara, B. Social networks, social support and social capital: the experience of recent polish migrants in London. *Sociology* 42(4), BSA Publications. 2008, p. 672-690.

20 Cheong, P.H, Edwards, R., Goulbourne, H., Solomos, J. Immigration, social cohesion and social capital: a critical review. *Critical social policy*. 2007, p 24-27.

21 Cederberg, M.; Ryan, L., et al, *supra note* 19.

22 *Ibid.*

23 Ryan, L., Sales, R., Tilki, M. Siara, B. Social networks, social support and social capital: the experience of recent polish migrants in London. *Sociology* 42(4), BSA Publications. 2008, p. 672-690.

neretai apima ir daug platesnį transnacionalinį kontekstą. Socialinius tinklus reikėtų atskirti tiek erdvėje, tiek pažinti, kaip šie kinta laike²⁴.

Dar vienas Putman ir Coleman darbų pritaikomumo migracijos tyrimams problemiškas yra susijęs su tuo, kad šie mokslininkai dėmesį sutelkia į socialinių santykių stabilumą ir tęstinumą. Tačiau priešingai Putman ir Coleman išvadoms, būtent socialinių tinklų dinamiškumas yra ypač svarbus tiriant migrantų socialinius ryšius. Socialiniai tinklai yra dažnai nestabilūs ir besikeičiantys dėl poreikių kaitos ir įvairių laiko tėkmėje kylančių aplinkybių²⁵.

Bourdieu idėjų pritaikomumas migracijos problematikos tyrimuose laikomas pranašesniu dėl šio mokslininko naudojamų migrantų santykių įvairovės socialiniuose tinkluose analizės instrumentų. Šiame kontekste ypač akcentuojama centrinė Bourdieu tyrimų idėja, kad skirtingų formų kapitalai (socialinis, kultūrinis, ekonominis ir simbolinis) tarpusavyje yra susiję²⁶ (Erel, 2010). Pasak Bourdieu, individo galimybės priklauso ne tik nuo turimų finansinių išteklių (ekonominis kapitalas), taip pat turimų socialinių ryšių (socialinis kapitalas), išsilavinimo ir kultūrinio pažinimo (kultūrinis kapitalas), taip pat kaip nuo to, kaip savo statusą jis pristato visuomenei (simbolinis kapitalas)²⁷. Migracijos kontekste taip pat labai svarbiais aspektais tampa ir tikslo šalyje įgyvendinama migracijos politika, ir visuomenės požiūris²⁸. Anot Bourdieu, socialinis kapitalas priklauso nuo galimybių turėti socialinius tinklus ir jų dydžio. Socialinių tinklų ir netolygaus jų pasiskirstymo akcentavimas laikomas vienu pagrindiniu Bourdieu pranašumų prieš kitus socialinio kapitalo tyrėjus. Tačiau Bourdieu tyrimai taip pat sulaukia kritikos, ypač akcentuojama, kad mokslininkas nepakankamai kreipia dėmesio į dėl lyties ir klasių galios santykių kylančius socialinių tinklų pasiskirstymo skirtumus (Erel, 2010).

Kaip pastebi Bertaux ir Thompson²⁹, socialinis kapitalas, kuriuo pasinaudoja migrantai, gali būti segmentuotas ir stratifikuotas, taip pat skirtis per esamus socialinius tinklus, ypač naujai atvykusiems migrantams. Dalis naujų migrantų neturi informacijos apie tikslo šalyje egzistuojančius socialinius tinklus arba tiesiog neturi galimybės prie jų prieiti ir pasinaudoti jų teikiamais ištekliais. Dėl šios priežasties dažnai dauguma naujų migrantų kuria savo pačių tinklus ir tai daro skubiai užmezgdami naujus santykius. Jie kuria socialinius tinklus tokiais būdais, kaip įsiliedami į asociacijų veiklą, užsirašydami į vakarines kalbos mokymosi klases, kviesdami kaimynus arba bendradarbius užsiimti bendra veikla. Pastebima, kad tokios intensyvios ir neretai daug streso sukeliančios pastangos patvirtina Bourdieu įžvalgas, kad „socialinis tink-

24 Ryan, L., et al, *supra* note 23.

25 *Ibid.*

26 Cederbreg, M., *supra* note 19.

27 *Ibid.*

28 Ryan, L., et al, *supra* note 23.

29 Bertaux, D., Thompson, P. Pathways to social class: a qualitative approach to social mobility. New York: Oxford University Press. 1997.

las yra nesibaigiančios pastangos, (...) individualių ir kolektyvinių investicijų strategijų rezultatas, siekiant sukurti arba atkurti socialinius santykius, kurie būti naudingi trumpesnį ar ilgesnį laiką³⁰.

Kai kalbama apie socialinius tinklus migracijos kontekste, paprastai plačiau aptariamas etninių socialinių tinklų vaidmuo bei etninio socialinio kapitalo įtaka imigrantų galimybėms³¹. Etniškumas pasitelkiamas kaip tam tikras išteklius, siekiant prisitaikymo ir pranašumo priimančioje visuomenėje. Plačiau šis klausimas aptariamas trečiame straipsnio skirsnyje, tačiau prieš tai pristatoma etniškumo sąvoka ir jos interpretacija iš skirtingų teorinių požiūrių perspektyvos.

2. Etniškumo sąvokos interpretacija iš skirtingų teorinių požiūrių perspektyvos

Pirmame skirsnyje plačiau buvo pristatoma socialinio kapitalo sąvoka bei apžvelgtas šio kapitalo vaidmuo migracijos kontekste. Jau minėta, kad etniškumo kaip socialinio kapitalo vaidmuo yra svarbi migracijos ir su ja susijusių procesų tyrimų dalis. Prieš išsamiau aptariant, kokį vaidmenį atlieka etniškumas migracijos kontekste, šioje dalyje plačiau pristatoma etniškumo sąvokos interpretacija iš skirtingų teorinių požiūrių perspektyvos.

Etniškumą ir šio reiškinio problematiką tyrinėjantys mokslininkai pabrėžia etniškumo sąvokos problemiškumą. Vieni sąvokos apibrėžimo sunkumus aiškina dėl pačios sąvokos naujumo, kiti dėl termino kaitos ir egzistuojančių skirtingų požiūrių į šį reiškinį³². Be to, mokslininkai pastebi, kad etniškumo tyrimuose egzistuoja įvairių sąvokų samplaika, o šios apibrėžiamos nevienodai: „beveik greta aptinkamos, o kartais ir tapatinamos tokios sąvokos, kaip antai, etninė grupė, bendruomenė, nacionalizmas, rasė, tautybė, tauta, tautinė mažuma ir kt.“³³. Etninių reiškinių problemai paminavos įneša ir paplitęs požiūris, kad etninės grupės arba bendruomenės būtinai yra maža visuomenės dalis ir laikoma kaip mažuma tautoje arba tautinėje valstybėje³⁴.

Ilgą laiką vyravo kultūrinis požiūris į etniškumą ir etninį identitetą, o etninė grupė „buvo suvokiama kaip besidalijanti bendrą kultūrą“³⁵. Socialiniuose moksluose etniškumas dažniausiai aiškinamas iš dviejų – primordialistinio ir instrumentalistinio (konstruktyvistinio) požiūrių perspektyvos.

30 Bertaux, D., Thompson, P., *supra note* 29, p. 215.

31 Beresnevičiūtė, V., *supra note* 4.

32 Eriksen, Th. H. *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives.* Pluto Press. 1993. 11. Hutchinson, J., Smith, A. (eds.). *Ethnicity.* Oxford University Press. 1996.; Jenkins, R. *Rethinking Ethnicity: Arguments and Explorations.* London. Sage. 1997.

33 Beresnevičiūtė, V., *supra note* 4, p. 17.

34 Eriksen, Th. H., *supra note* 32, p. 18.

35 Daukšas, D., Čiubrinskas, V. Etniškumas ir nacionalumas: antropologinis požiūris. In Čiubrinskas, V., Kuznecovienė, J. (sud.) *Lietuviškojo identiteto trajektorijos.* Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008.

Primordialistiniam požiūriui, pagal kurį etniškumas traktuojamas remiantis bendros kilmės suvokimu, atstovauja Clifford Geertz ir David Schneider. Šie mokslininkai „atskiria socialinę realybę nuo kultūrinės sistemos“, o kultūrą „mato kaip raktą, padedantį suprasti visuomenę“³⁶. Pagal šį požiūrį etniškumas aiškinamas kaip *duotybė* „suprantama gimimu tam tikroje religinėje bendruomenėje, kalbėjimu tam tikra kalba ar net dialektu ir dalyvavimu tam tikroje socialinėje praktikoje“³⁷.

Laikui bėgant, primordialistinių etniškumo aiškinimą keitė šiuo metu vyraujantis instrumentalistinis (konstruktyvistinis) požiūris. Šio etniškumo modelio sukūrimui didelės įtakos turėjo 1969 m. publikuotas Fredrik Barth darbas „*Ethnic groups and boundaries*“, kuriame etninės grupės įvardijamos kaip socialinės organizacijos formos. Barth atkreipia dėmesį į „galimybę pereiti iš vienos etninės tapatybės į kitą, t. y. ją pakeisti“³⁸, o kiekvienas individas įvardijamas kaip racionalus veikėjas, pasirenkantis etninę priklausomybę, atsižvelgdamas į palankias ekonomines, politines arba kitas sąlygas. Šis Barth požiūris turėjo įtakos instrumentalistinio požiūrio į etninę tapatumą susiformavimui. Šio požiūrio atstovai pabrėžia paties individo etninės priklausomybės pasirinkimą, o „etnis tapatumas suprantamas kaip socialinis, politinis ir kultūrinis resursas kovoje dėl išteklių“³⁹.

Instrumentalistiniam požiūriui apie etninę tapatumą taip pat atstovauja ir antropologai Thomas Eriksen ir Richard Jenkins. Eriksen akcentuoja, kad etniškumui svarbus ne tiek priklausomybės grupei aspektas, bet pats ryšys tarp veikėjų. „Etniškumas yra socialinių santykių aspektas tarp veikėjų, kurie laiko save kultūriškai skirtingais nuo kitų grupių narių bei su kuriais jie turi bent minimalią sąveiką“⁴⁰. Mokslininkas pastebi, kad etnis elementas socialiniuose santykiuose atsiranda tuomet, kai kultūriniai skirtumai turi įtakos skirtingų grupių narių socialinei sąveikai. Eriksen teigia, kad etniškumas reiškia tiek sąveikos atsiradimą, tiek jos praradimą, taip pat identiteto kūrimą. „Tokioje situacijoje jis turi tiek politinę, tiek organizacinę bei simbolinę išraišką“⁴¹.

Jenkins, remdamasis ankstesnių autorių darbais, etniškumo sąvoką taip pat pristato kaip socialinį konstruktą, kuris kuriamas socialinės sąveikos metu. Apibendrinamas socialinėje antropologijoje vyraujančią etniškumo modelį, autorius išskiria, kad etniškumas yra susijęs su kultūriniais skirtumais, taip pat su socialine sąveika, kurios rezultatas jis yra. Pasak Jenkins, etniškumas kaip ir kultūra nėra pastovus, o kintamas. Galiausiai „etniškumas kaip socialinis identitetas yra tiek kolektyvinis, tiek

36 Čiubrinskas, V., Kuznecovienė, J., *supra note* 35.

37 *Ibid.*, p. 31.

38 *Ibid.*, p. 29.

39 Čiubrinskas, V., Kuznecovienė, J., *supra note* 35, pagal Hutchinson, J., Smith, A. (eds.). *Ethnicity*. Oxford University Press. 1996, p. 8.

40 Eriksen, Th. H., *supra note* 32, p. 12.

41 Eriksen, Th. H., *supra note* 32.

individualus, išreiškiamas socialinės sąvokos metu ir internalizuotas į asmeninį savo paties suvokimą⁴².

Tiek primordialistinis, tiek instrumentalistinis požiūriai sulaukia kritikos. Primordialistinis požiūris kritikuojamas daugelio šiuolaikinių etniškumo ir jo problematikos tyrėjų⁴³. Literatūroje akcentuojama, kad „bendrų šaknų įsivaizdavimas dažnai esti mitologizuotas ir nepagrįstas“⁴⁴. Teigiama, kad etninės tapatybės daugeliu atveju būna sukonstruotos, o tokios savybės kaip „kalba, religija, kultūra arba bendra istorija ne visuomet nusako asmens etniškumą, svarbūs yra subjektyvūs veiksniai arba savęs tapatybė“⁴⁵. Be to, etniškumas sutampa ir su kitomis tapatybėmis. Kritikuodama primordialistinį požiūrį, mokslininkė akcentuoja, kad „nepaisant sunkiai apibūdinamos (ne visuomet akivaizdžios) etninės tapatybės, individai lengvai jos nekeičia, susiedami ją su etnine kilme. Etninės tapatybės ne tik pasižymi stabilumu ir ilgalaikiškumu, bet ir tampa pastebimos (...), o tai savo ruožtu gali būti įvardijama kaip struktūra, kuri suvokiama kaip tarpusavyje susijusių ir sąveikaujančių socialinių grupių ir socialinių institutų visuma“⁴⁶.

Vis tik plėtojantis etniškumo ir nacionalizmo problematikos tyrimams, nuo radikalios primordializmo kritikos susilaikoma, taip pat pastebima, kad mokslininkai savo tyrimuose „ėmė derinti situacinių ir prigimtinių veiksnių analizę“⁴⁶.

Tuo tarpu instrumentalistinis požiūris pirmiausia kritikuojamas dėl etninės organizacijos interpretavimo kaip kovos dėl išteklių. Anot Eriksen⁴⁷, toks požiūris mažai skiria dėmesio simboliniam etniškumo ir etninio tapatumo aspektui. Antra, laikantis šio požiūrio, ribojamas galios pasiskirstymas tarp visuomenės narių aiškinimas ir supratimas. Jenkins akcentuoja, kad „nors socialinėje antropologijoje taikomas etniškumo modelis, geriausias būdas suprasti etniškumą, tačiau jis nepakankamai iširtas ir neadekvačiai suprantamas“⁴⁸.

Kita svarbi Jenkins pastaba – tai nuolatinis etniškumo tapatinimas su kultūra. Visų pirma, nes įspėjama, kad reikėtų atkreipti dėmesį į kultūros sąvokos vartojimą, kai kalbame apie etniškumą ir jo sąsajas su kultūra. Pasak autoriaus, numanomas kultūros suvokimas yra susiaurintas ir laikomasi nuomonės, kad kultūra apima socialinius skirtumus remiantis kalba, religija, morale arba ideologija. Toks požiūris kritikuojamas, nes pagal jį kultūra skiriasi nuo politinės arba ekonominės veiklos,

42 Jenkins, R. *Rethinking Ethnicity: Arguments and Explorations*. London. Sage. 1997, p.14.

43 Eriksen, Th. H. *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives*. Pluto Press. 1993. 12. Jenkins, R. *Rethinking Ethnicity: Arguments and Explorations*. London. Sage. 1997. 13. 14. Kasatkina, N., *Etniškumo tyrimai: tendencijos ir esminės sąvokos*. Filosofija. Sociologija. Vilnius, Lietuvos mokslų akademija T. 18. Nr. 4. 2007, p. 1-11.

44 Kasatkina, N., Leončikas, T. *Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga*. Vilnius. Socialinių tyrimų institutas. 2003, p. 23.

45 *Ibid.*, p. 3.

46 *Ibid.*, p. 23.

47 Eriksen, Th., *supra note* 32.

48 Jenkins, R., *supra note* 42.

nors iš tiesų jos yra kultūriniai reiškiniai. Anot Jenkins, svarbu atsisakyti minties apie etniškumą ir kultūrą kaip materialų dalyką, nes etniškumas nėra tai, ką žmonės gali turėti arba kam priklausyti. „Etniškumas ir kultūra yra daugiau reiškiniai, kuriuos žmonės patiria, naudoja, mokosi ar veikia kiekvieną savo gyvenimo dieną, per kuriuos konstruoja jausmą apie save ir supratimą apie tuos, kurie juos supa. Vienintelė tokio etniškumo ir kultūros tapatinimo pasekmė yra etniškumo priskirimas arba net vienintelis supratimas kaip „kitokio“. Tokiu atveju etniškumas tampa kažkuo, kas apibūdina daugiau kitus žmones nei mus pačius“⁴⁹. Jenkins teigia, kad visi visuomenės nariai vienaip ar kitaip dalyvauja etniškume – vieni priklauso etninėms grupėms, kiti kilę iš etniškai pažymėtų teritorijų ir pan.⁵⁰

Apibendrinus abu požiūrius, tarp tyrėjų vyrauja nuomonė, kad etniškumo kaip socialinio kapitalo tyrimų kontekste tinkamesnis sąvokos aiškinimas iš instrumentalistinės (konstruktyvistinės) perspektyvos. Ši perspektyva akcentuoja „situacinį arba procesinį etniškumo pobūdį, pagal kurį etniškumo bruožai (bendra kilmė, kultūra, kalba, tradicijos, istorija, bendra teritorija, struktūriniai skirtumai, priklausymo jausmas, solidarumo lygmuo ir kt.) kitų grupių atžvilgiu yra naudojami kaip išskirtinumo kriterijai“⁵¹.

Migracijos reiškinįs analizuojantis Stephen Castles ir kt. (1998), kalbėdamas apie etniškumą migracijos kontekste, etniškumą taip pat įvardija kaip „situacinį“. Anot mokslininko, tam tikros grupės nariai nusprendžia pasitelkti etniškumą kaip savęs identifikavimo formą tokiose situacijose, kai šis yra būtinas arba naudingas. Dėl šios priežasties dažnai pasireiškia etninių ribų nepastovumas ir kaita. Pasirinkimas daromas pasirenkant etnines ribas, kurios pasižymi tokiais kultūriniais bruožais, kaip kalba, bendra istorija, papročiai, religija ir kt.⁵² (Pagal šį požiūrį nėra skirtumo, ar ribos brėžiamos dėl kultūrinių, ar dėl fenotipinių skirtumų).

Panašiai kaip Castles⁵³, kai kurie sociologai etniškumo pasirinkimą interpretuoja kaip racionalių elgesį, „sukurtą tam, kad būtų padidinta grupės galia rinkos konkurencijos sąlygomis“ (1998:31). Etniškumo ir jo problematikos tyrimų lauke Michael Hecther (1986) išskiria galimus racionalaus pasirinkimo teorijos pavyzdžius, tokius kaip, teorijos panaudojimą aiškinant rasinės diskriminacijos darbe apraiškas arba etninio kolektyvinio veiksmo atsiradimo sąlygas. Pastarasis galėtų būti taikomas ir migracijos tyrimuose, kai kalbama apie migrantų pasirinkimą dalyvauti etninės grupės veikloje, siekiant gauti praktinės naudos tikslo šalyje. Pagal kolektyvinio veiksmo aiškinimą etninės grupės nariai „prisideda prie kolektyvinio veiksmo tik tuomet, kai jie tikisi gauti individualios naudos“⁵⁴.

49 Jenkins, R., *supra note* 42, p. 14.

50 *Ibid.*

51 Beresnevičiūtė, V., *supra note* 4, p.19 pagal Giordano, 2000.

52 Castles, St., Miller, M. J. The age of migration: international population movements in the modern world. London: Macmillan Press. 1998, p. 32.

53 *Ibid.*

54 Hutchinson, J., Smith, A. (eds.). Ethnicity. Oxford University Press. 1996, p. 92.

Kai kalbama apie etniškumo pasirinkimą pagal situaciją, siekiant juo pasinaudoti kaip kapitalu, reikėtų prisiminti Barth (1969) etninių grupės bruožų tipologiją. Pagal vieną jų struktūrinių etninių grupių skiriamųjų bruožų aiškinimą, etninė grupė egzistuoja tik tuomet, kai individai priskiria save jai. Kaip pastebi Kasatkina ir Leončikas, pagal struktūrinį aspektą svarbus ir išorinio pasaulio požiūris, nes „savęs laikymas tam tikros grupės nariu ir kitų atliekamas priskyrimas – logiškai skirtingi veiksmai“⁵⁵. Savęs priskyrimas tam tikrai grupei arba, kaip tai įvardijama literatūroje, saviidentifikacija yra laikoma „šiuo laikiniėje visuomenėje etniškumą lemiančiu veiksmu. (...) Subjektyvusis etniškumo kriterijus taip pat reiškia, kad žmonės vienai ir tai pačiai grupei gali priklausyti dėl skirtingų priežasčių: kilmės, gyvenamosios vietos, religinių arba politinių įsitikinimų, karjeros sumetimų, šeimos ryšių ir t.t.“⁵⁶.

Apžvelgus skirtingus etniškumą aiškinančius požiūrius, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad vieningos teorinės etniškumo perspektyvos nėra. Tad, kaip teigia⁵⁷, dėl įvairių etniškumo interpretacijų egzistavimo, etniškumo reiškinius reikėtų analizuoti pasitelkiant ir derinant skirtingus požiūrius, teorines perspektyvas ir empirinius metodus.

3. Etniškumas kaip socialinis kapitalas migracijos kontekste

Pirmuose šio straipsnio skirsniuose išsamiau buvo pristatytos dvi pagrindinės šio straipsnio – socialinio kapitalo ir etniškumo sąvokos. Šiame skyriuje analizuojama etniškumo svarba migracijos kontekste bei pateikiami teigiami ir neigiami etniškumo kaip socialinio kapitalo aspektai.

Mokslininkai pastebi, kad socialinio kapitalo tyrimų literatūroje etniškumui dėmesio skiriama ribotai⁵⁸. Vis tik etniškumas kaip socialinis kapitalas yra svarbus migracijos ir etniškumo reiškinius analizuojančių tyrimų objektas. Šiuose tyrimuose etniškumas interpretuojamas kaip tam tikras išteklius, taip pat laikomas svarbiu komponentu atkuriant ir palaikant šeimos, nacionalinius ir transnacionalinius tinklus.

Migracijos problematikos tyrimuose socialinio kapitalo tyrimai neatsiejami nuo socialinių tinklų koncepcijos. Pasak sociologo Douglas Massey⁵⁹, migracijos tinklo ryšiai vertinami kaip socialinis kapitalas, o tinklų struktūrinė pozicija turi įtakos priegiai prie geresnių socialinių šaltinių ir pasiekti aukštesnį socialinį statusą. Teigiama, kad „socialinių tinklų analizė socialinio kapitalo aspektu yra naujausia analizės

55 Kasatkina, N., Leončikas, T., *supra note* 44, p. 33.

56 Ibid.

57 Beresnevičiūtė, V., *supra note* 4.

58 Evergeti, V., Zontini, E. Introduction: some critical reflections on social capital, migration and transnational families. *Ethnic and Racial Studies*, Vol 29, No 6. 2006, p. 1028.

59 Massey, D. S., Arango J., Hugo G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor J. E.). Theories of international migration: a review and appraisal. *Population and development review*, Vol. 19, No. 3, 1993. p. 431–466.

kryptis, kuri remiasi socialinio kapitalo teorijos pradininkų (...) teorinėmis išvalgomis apie individų ir jų grupių (...) socialinį kapitalą, kuris sukuriamas ir didinamas pasitelkiant socialinius tinklus⁶⁰.

Etninių socialinių tinklų vaidmuo yra svarbus socialinio kapitalo įtakos migrantų galimybėms tyrimų objektas. Kaip pastebi Monica Boyd⁶¹, tyrusi šeimos socialinių tinklų svarbą tarptautinės migracijos kontekste, etniškumas laikomas tam tikru socialiniu kapitalu, turinčiu daugialypių vaidmenų migracijos ir migrantų integracijos procese. Žmonės, turintys tam tikrų bendrybių ir saistomi panašių charakteristikų, jungiasi kartu, siekdami bendros naudos; informacijos, paramos, ekonominės gerovės ir kt.⁶². Tačiau etniškumas gali pasireikšti netgi tais atvejais, kai nėra aiškiai apibrėžtos aiškios nuolatinų ryšių ribos. „Etniškumas taip pat gali pasireikšti ir per etninių ryšių tinklą, kurį „gali sudaryti aibė decentralizuotų ryšių, siejančių tam tikrai etninei kategorijai priklausančius žmones“⁶³.

Pastebima, kad migracijos tyrimuose dažniausiai aptariami pozityvieji etninio socialinio kapitalo aspektai. Vieni autoriai pastebi, kad etniškumas veikia kaip kanalas, „kuriuo cirkuliuoja informacija, tarpusavio pagalba ir pan. Kiti teigia, kad etniniai ryšiai tampa prisitaikymo pranašumo šaltiniu, o „etniškumas naudojamas kaip tam tikri ištekliai. Etniniai ryšiai suteikia socialinio saugumo tinklą užtikrinant materialinius ir socialinius poreikius“⁶⁴.

Etninių socialinių tinklų vaidmuo ypač svarbus atvykimo į tikslo šalį pradžioje. Migracijos tyrimų atstovai pastebi, kad asmeniniai, ypač neformalūs tinklai (asmeniniai šeimos ryšiai, draugai, etninės bendruomenės, kt.) gali suteikti finansinę pagalbą, maisto, būstą, informaciją, susijusią su socialine rūpyba arba sveikatos institucijomis, taip pat pasidalyti žiniomis apie įsidarbinimo galimybes, kitais kontaktais⁶⁵.

Etninio socialinio kapitalo privalumus atskleidžia ir kokybinio tyrimo, įgyvendinto projekto „Trečiųjų šalių piliečių integracijos trajektorijos ir vertinimo mechanizmai“ rėmuose, rezultatai. Tyrime dalyvavę Lietuvoje gyvenantys ne Europos Sąjungos piliečiai ypač pabrėžė etninio socialinio kapitalo svarbą gyvenimo tikslo šalyje pradžioje. Tyrimo dalyviai teigė, kad dėl etninių ryšių stygiaus priimančioje visuomenėje jautėsi nejaukiai, buvo sunku tiek dėl to, kad yra užsieniečiai, tiek dėl lietuvių kalbos žinių stygiaus: „Čia nėra nei mano draugų, nei giminaičių, nieko, aš

60 Gečienė, I. Socialinių tinklų analizė migracijos studijose. Sociologija. Mintis ir veiksmas T.2 (25). 2009, p. 135.

61 Boyd, M. Family and personal networks in international migration: recent developments and new agendas. *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3, Special Silver Anniversary Issue: International Migration an Assessment for the 90's. 1989 p. 638–670.

62 Beresnevičiūtė, V., *supra note 4*.

63 Kasatkina, N., Leončikas, T., *supra note 44*, p. 19.

64 Beresnevičiūtė, V., *supra note 4*, p. 34.

65 Boyd, M., *supra note 61*. Castles, St., Miller, M.J. The age of migration: international population movements in the modern world. London: Macmillan Press. 1998.

viena, man buvo labai sunku“ (M6); „Pirmaisiais metais, kai atvažiuoji ir nieko nepažįsti – sunku“ (M10).

Pokalbiai su tyrimo dalyviais atskleidė keletą etninio socialinio kapitalo funkcijų. Pirma, pastebėta, kad etniškumas veikia kaip kanalas, kuriuo cirkuliuoja svarbi informacija, „Visai netikėtai patekau į baltarusių susitikimą ir sutikau žmogų, kuris man pasakė, kad (...) bus organizuojami lietuvių kalbos kursai ir yra kažkoks [migrantų] centras“ (M6). Tuo tarpu kita tyrimo dalyvė, atvykusi iš Vietnamo, atskleidė, kad pirmą darbą šalyje gavo tautiečių pagalba: „Atėjau į turgavietę ir pamačiau vietnamiečius, kai gyvenį svetimoje šalyje, lengvai atpažįsti savo tautiečius, taigi, ir pradėjau su jais kalbėtis“ (M1).

Kita išryškėjusi etninio socialinio kapitalo funkcija susijusi su saugumo, palaikymo ir socialinių poreikių užtikrinimu. Pašnekovas iš JAV teigė, kad jam buvo svarbu rasti vietą, kurioje jaustųsi savas: „Kur būčiau pripažįstamas toks, koks esu, kur aš galėčiau bendrauti savo gimtąja kalba, kur galėčiau atsipalaiduoti. Aš negaliu apsaityti, kaip tai yra svarbu“ (V2). Tai patvirtino ir pašnekovas iš Jordanijos: „Labai svarbu turėti draugų iš Arabų šalių ar iš tavo tautos, jausčiaus daug skurdesnis, jei ne jie. Mano draugai daugiausia yra arabai arba turkai, mes dažnai susitinkame ir jais aš galiu pasitikėti (V7). Moteris iš Baltarusijos atskleidė, kad įsiliejimas į vietinių baltarusių bendruomenę pakeitė jos gyvenimą: „...Man pasidarė lengviau, visas tas negatyvas dingo, nes susipažinau su tiek daug žmonių, tiesiog man gyvenimo džiaugsmą grąžino“ (M6).

Taigi, reikėtų atkreipti dėmesį ir į neigiamus etninio socialinio kapitalo aspektus. Pirma, svarbu paminėti mokslininkų išskiriamas problemines etniškumo kaip socialinio kapitalo tyrimų sritis.

Pastebima, kad tokiuose tyrimuose netiksliai apibūdinami teigiami socialinių tinklų aspektai, idealizuojamas etninių grupių bendradarbiavimas, todėl nepastebimi galios santykiai šių grupių viduje. Be to, etniškumo sąvoka pristatoma abstrakčiai ir traktuojama kaip tam tikrų savybių, kurias galima išmatuoti, rinkinys, dėl to neatskreipiamas dėmesys į tarpasmeninių procesų svarbą. Kaip pavyzdys pateikiamas galios santykių pasiskirstymas tarp šeimos narių, atkreipiant dėmesį į skirtingas kartas ir lytį. Moterys gali atlikti svarbų vaidmenį kuriant ir palaikant socialinį kapitalą, tačiau kai kurios jų tokį vaidmenį gali interpretuoti kaip nepageidaujamą našta. Be to, dalyvavimas stipriuose šeimos ir bendruomenės tinkluose gali sukelti įtampą ir sąlygoti konfliktus grupės viduje bei neišsipildžiusius lūkesčius. Pastebima, kad etninių socialinių tinklų vaidmuo yra daug svarbesnis pirmos kartos migrantams, tuo tarpu antros kartos migrantai, ypač moterys dėl šių tinklų dažnai jaučiasi kontroliuojamos ir suvaržytos⁶⁶.

Evergeti ir Zontini taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad dėl etniškumo kaip socialinio kapitalo akcentavimo kyla grėsmė, jog nebus pastebėtas priimančios visuomenės vaidmuo migrantų adaptacijos procesuose. Teigiama, kad, analizuojant socialinio kapitalo svarbą migracijos procese, taip pat reikėtų atkreipti dėmesį į priimančios

66 Evergeti, V., Zontini, E., *supra* note 58.

visuomenės nuostatas migrantų atžvilgiu bei į ekonominius ir socialinius santykius, kuriuose naudojamas socialinis kapitalas.

Galiausiai mokslininkų nuomone, etninio socialinio kapitalo problemiškas kyla dėl tyrimuose vyraujančio požiūrio, kad socialinis kapitalas yra daugiau kaip rezultatas, o ne socialinių ir intersubjektyvių santykių procesas.

Kalbant apie etninio socialinio kapitalo pasekmes, anksčiau minėtas kokybinis tyrimas tokių neatkleidė. Tačiau šioje vietoje galima paminėti JAV sociologo Portes išskirtas keturias etninio solidarumo ir pasitikėjimo generuojamo socialinio kapitalo pasekmes: „Etninės grupės atskirtį nuo kitų grupių; perdėtas pretenzijas bei reikalavimus grupės nariams; individo galimybių ribojimą ir grupės narių suvienodinimo, niveliavimo normas“⁶⁷.

Panašios nuomonės Castles ir Miller, kurie akcentuoja, kad tokie matomi etniškumo požymiai, kaip išvaizda, kalba, religija ir kt. gali tapti ir atskirties kriterijumi. Mokslininkai teigia, kad „tapimas etnine mažuma nėra automatinis imigracijos rezultatas, o daugiau kaip specifinių marginalizacijos mechanizmų pasekmė, kuri skirtingas grupes veikia skirtingai“⁶⁸. Jie taip pat atkreipia dėmesį, kad ryšiai tarp migrantų tikslo šalyje ir asmenų, likusių kilmės šalyje, kuria neformalius tinklus, kurie vėliau skatina etninių bendruomenių kūrimąsi.

Beresnevičiūtė teigia, kad etniniai ryšiai vienos grupės viduje gali būti riboti, tad šiai grupei priklausantys asmenys neturi galimybės dalyvauti kitų grupių veikloje, taip pat prieiti prie socialinių išteklių, esančių už jų grupės ribų. Taip pat pastebima socialinės nelygybės galimybė dėl socialinio kapitalo skirtumų „tarp daugumos ir mažumos grupių, ypač kai daugumos grupė siekia išlaikyti aukštesnę nei vidutinę poziciją“⁶⁹.

Išvados

Šio straipsnio tikslas – apžvelgti etniškumo kaip socialinio kapitalo svarbą migracijos kontekste bei aptarti probleminius šio reiškinio aspektus. Pirmame skirsnyje buvo aptariama socialinio kapitalo sąvoka ir jos ryšys su migracijos reiškiniu. Pastebėta, kad klasikinių socialinio kapitalo tyrėjų Coleman ir Putman tyrimų išvalgos įvardijamos kaip probleminės migracijos reiškinį tyrimų pritaikomumui. Nors kitas socialinio kapitalo analizės atstovas taip pat sulaukia kritikos, tačiau teigiama, kad jo idėjos yra tinkamesnės dėl tyrimuose akcentuojamo netolygaus socialinio kapitalo pasiskirstymo tarp skirtingų visuomenės veikėjų.

Antrame skirsnyje buvo pristatoma etniškumo koncepcija ir jos problemiškas. Nepaisant požiūrių apie etniškumą kaitos, etniškumo sąvoka vis dar tapatinama

67 Beresnevičiūtė, V., *supra note 4*, p. 35 pagal Portes, A. Social capital: its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, Vol. 24. 1998, p. 15.

68 Castles, St., Miller, M. J., *supra note 52*.

69 Beresnevičiūtė, V., *supra note 4*.

su kultūra. Mokslininkai pastebi, kad dėl įvairių etniškumo interpretacijų egzistavimo, etniškumo reiškinius reikėtų analizuoti pasitelkiant ir derinant skirtingus požiūrius, teorines perspektyvas ir empirinius metodus. Migracijos kontekste etniškumas interpretuojamas kaip situacinis, pasirenkamas priklausomai nuo situacijos, kada jis tampa būtinu ir naudingu. Toks etniškumo pasirinkimas, siekiant juo pasinaudoti kaip kapitalu, pagal etninių grupių bruožų tipologiją priskiriamas struktūrinių etninių grupių skiriamų bruožų aiškinimui, kai etninė grupė egzistuoja tik tuomet, kai individai priskiria save jai. Anot mokslininkų⁷⁰, šiuolaikinėje visuomenėje savęs priskirimas tam tikrai grupei arba saviidentifikacija yra etniškumą lemiantis veiksnys.

Trečias straipsnio skirsnis buvo skirtas etniškumo kaip socialinio kapitalo interpretacijos apžvalgai. Etninio socialinio kapitalo analizė dažniausiai naudojama migracijos ir jos problematikos tyrimuose, kurie neatsiejami ir nuo socialinių tinklų koncepcijos. Tokio pobūdžio tyrimuose svarbus instrumentalistinis etniškumo, atsiradusio kaip socialinės sąveikos pasekmė, suvokimas. Asmenys priklausymą etninei grupei pasirenka racionaliai, galvodami apie galimą naudą ateityje. Migracijos kontekste etniniai ryšiai tampa prisitaikymo šaltiniu, užtikrina socialinių ir materialinių poreikių patenkinimą. Dažniausiai etnis socialinis kapitalas įvardijamas sėkmingos migrantų priimančioje visuomenėje integracijos dalimi. Interviu su Lietuvoje gyvenančiais ne Europos Sąjungos piliečiais metu buvo atskleista, kad etniniai ryšiai ypač svarbūs atvykimo į tikslo šalį pradžioje, o etnis socialinis kapitalas tarnauja kaip informacijos pasidalijimo šaltinis ieškant darbo, organizacijų, teikiančių pagalbą užsienio piliečiams, atvykusiems gyventi šalyje ir kt. Dar svarbesnė etninio socialinio kapitalo funkcija, išryškėjusi tyrimo metu, susijusi su saugumu, palaikymo ir socialinių poreikių užtikrinimu.

Kokybinio tyrimo metu neigiamų socialinio kapitalo pasekmių nenustatyta, bet moksliniuose šaltiniuose išvelgiami ir neigiami socialinio kapitalo aspektai. Tarp jų galima kitų etninių grupių arba daugumos diskriminacija etninės grupės narių atžvilgiu, etninė atskirtis, individų galimybių ribojimas ir kt.

Svarbu paminėti keletą svarbių etninio socialinio kapitalo migracijos kontekste pastebėjimų. Atlikus antrinių šaltinių analizę, galima daryti išvadas, kad ateityje atliekant šios problematikos tyrimus, reikėtų atkreipti dėmesį ir atsakyti į tokius klausimus: kokią svarbą ir kokią vaidmenį socialinis kapitalas atlieka skirtingais pagrindais atvykusiems imigrantams, pvz., atvykusiems darbo ar šeimos susijungimo pagrindu. Taip pat svarbu būtų atsižvelgti į migrantų lyties dimensiją. Tikėtina, kad moterys ir vyrai šiuo kapitalu naudojasi skirtingai bei patiria skirtingą jo naudą.

Literatūra

- Baron, St., Field, J. Schuller, T. Social capital critical perspectives. New York: Cambridge University Press. 2000.
- Barth, F. Ethnic groups and boundaries: the social organization of culture difference. Boston: Little Brown. 1969.
- Beresnevičiūtė, V. Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje. *Etniškumo studijos*. Vilnius: Eugrimas. 2005.
- Bertaux, D., Thompson, P. Pathways to social class: a qualitative approach to social mobility. New York: Oxford University Press. 1997.
- Boyd, M. Family and personal networks in international migration: recent developments and new agendas. *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3, Special Silver Anniversary Issue: International Migration an Assessment for the 90's. 1989. p. 638-670.
- Castles, St., Miller, M.J. The age of migration: international population movements in the modern world. London: Macmillan Press. 1998.
- Cederberg, M. Migrant networks and beyond: Exploring values of the notion of social capital for making sense of ethnic inequalities. *Acta Sociologica*. 2012, p. 55-59.
- Cheong, P.H, Edwards, R., Goulbourne, H., Solomos, J. Immigration, social cohesion and social capital: a critical review. *Critical social policy*. 2007, p. 24-27.
- Čiubrinskas, V., Kuznecovienė, J. (red.) Lietuviškojo identiteto trajektorijos. Kaunas: VDU leidykla. 2008.
- Erel, U. Migrating cultural capital: Bourdieu in migration studies. *Sociology* 44(4), BSA Publications. 2010, p. 672-690.
- Eriksen, Th. H. Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives. Pluto Press. 1993.
- Evergeti, V., Zontini, E. Introduction: some critical reflections on social capital, migration and transnational families. *Ethnic and Racial Studies*, Vol 29, No 6. 2006, p. 1025-1039.
- Gečienė, I. Socialinių tinklų analizė migracijos studijose. *Sociologija. Mintis ir veiksmas* T.2 (25). 2009.
- Hechter, M. Rational choice theory and the study of race and ethnic relations. Theories of race and ethnic relations. 1986.
- Hutchinson, J., Smith, A. (eds.). Ethnicity. Oxford U. Press. 1996.
- Jenkins, R. Rethinking Ethnicity: arguments and explorations. London. Sage. 1997.
- Kasatkina, N., Leončikas, T. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. Vilnius. Socialinių tyrimų institutas. 2003.
- Kasatkina, N., Etniškumo tyrimai: tendencijos ir esminės sąvokos. *Filosofija. Sociologija*. Vilnius, Lietuvos mokslų akademija T. 18. Nr. 4. 2007, p. 1-11.
- Lin, N. Social capital. A theory of social structure and action. New York. Oxford University Press. 2002.
- Massey, D. S., Arango J., Hugo G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor J. E.). Theories of international migration: a review and appraisal. *Population and development review*, Vol. 19, No. 3, 1993. p. 431 - 466.
- Portes, A. Social capital: its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, Vol. 24. 1998. p. 1-24.
- Ryan, L., Sales, R., Tilki, M. Siara, B. Social networks, social support and social capital: the experience of recent polish migrants in London. *Sociology* 42(4), BSA Publications. 2008, p. 672-690.

Giedrė Blažytė, Lietuvos socialinių tyrimų Etninių tyrimų instituto jaunesnioji mokslo darbuotoja, sociologijos mokslo krypties doktorantė. Mokslinių interesų kryptys: šiuolaikinės migracijos procesai; šeimos migracija; lyties aspektas migrantų integracijos procese; nelegali migracija ir prekybos žmonėmis problematika.

ETHNICITY AS A SOCIAL CAPITAL IN THE CONTEXT OF MIGRATION

Giedrė Blažytė

Lithuanian Social Research Centre,
Institute for Ethnic Studies, Lithuania

Abstract. *The aim of the article is to disclose the importance of social capital in the context of migration. The concept of social capital, interpretation of ethnicity from different theoretical approaches, analysis of the relevance of ethnicity during migration process, as well as positive and negative aspects of social capital are discussed in the article. Secondary data analysis is supplemented by the data of the qualitative study carried out in 2013–2014 in the frame of the project „The Trajectories and Evaluation Mechanisms of Integration of Third-country Nationals“.*

Keywords: *ethnicity, social capital, migration.*

Giedrė Blažytė, Lithuanian Institute of Social Research, Institute of Ethnic Research, Junior Researcher, Doctoral student in social sciences. Research interests: contemporary migration processes; family migration; gender in migration process, illegal migration and human trafficking.